

Doc. dr. Mejra Softić

SINTAKSIČKE OSOBENOSTI PREDIKATA IMENSKE REČENICE U KNJIŽEVNOM ARAPSKOM JEZIKU

Sažetak

Kao osnovnom elementu gramatičke kategorije predikativnosti, predikatu se imenske rečenice u književnom arapskome jeziku pripisuju značajne osobenosti u strukturno-morfološkom i sintaksičkom pogledu. One proističu iz tradicionalnih načela arapske sintakse prema kojima arapski lingvisti, kao osnovni kriterij za najopćiju podjelu rečenica na imensku i glagolsku, ne uzimaju leksičko značenje predikata koje diktira i obavijesni karakter rečenice. U ovom pogledu, temeljna odrednica pripada formalno-sintaksičkim parametrima prema na osnovu kojih se prati vrsta riječi kojom počinje rečenica, i koja cijelu rečenicu definira kao imensku ili glagolsku.

Ovakvi parametri diferenciranja rečenica, predikatu imenske rečenice obezbjeđuju strukturno-morfološku raznolikost, te se on pojavljuje u formi pojedinačnog imena, neizvedenog ili deverbalno izvedenog, imenske ili glagolske rečenice te u formi prijedložne ili priloške sintagme. Svaki od ovih modela ispoljavanja predikata ima svoje osobenosti bitne za korektno interpretiranje i razumijevanje imenske rečenice.

Sintaksička pozicioniranost predikata imenske rečenice uvjetovana je određenim sintaksičko-formalnim ograničenjima subjekta ili samog predikata te on, u odnosu na subjekt, bilježi obavezno normalnu i obavezno inverznu poziciju.

Elidiranje predikata imenske rečenice može biti dopušteno i obavezno, a diktirano je kontekstualno-formalnim okruženjem. Shodno stavovima arapskih lingvista, upotreba veznika između dva ili više

predikata nije proizvoljna nego ovisi o vrsti semantičkih odnosa koji vladaju između njih, i u zavisnosti od toga, vezivanje predikata može biti dopušteno, zabranjeno ili obavezno. Pod posebnim kontekstualnim okolnostima, ispred predikata imenske rečenice dozvoljena je upotreba veznika fa kao formalnog pokazatelja predikata, ili kao koroborativa subjekatsko-predikatskog odnosa.

Ključne riječi: predikativnost, sintaksa, predikat, imenska rečenica, formalno-sintaksički parametri, strukturno-morfološko diferenciranje, ime, sintaksičko pozicioniranje, elidiranje, semantički odnosi.

1. Uvodna riječ:

U svojim razmatranjima rečenice kao obavijesne ili komunikacijske jedinice s jedne strane i njezinog gramatičkog ustrojstva s druge, arapski lingvisti u fokus svog interesovanja stavljaju dva temeljna rečenična konstituenta (*'umdatani*) – subjekt (*al-musnad 'ilayh*) i predikat (*al.-musnad*), naročito poentirajući značaj gramatičke kategorije predikativnosti (*al-'isnād*). Osim u funkcionalnom, oni ovu kategoriju i u terminološkom smislu smatraju jednim od najvažnijih sintaksičkih termina.¹ Ovakav značaj proističe iz općelingvističke činjenice da predikativnost kao najbitnije gramatičko svojstvo rečenice "(...) gramatički konstituira rečenicu, (...) određuje rečenični sadržaj s obzirom na gramatičke oznake lica, vremena i načina."² Ona se poima i "(...) kao svojstvo bez kojega rečenice nema, (...) općim svojstvom rečenice kao cjeline (...)."³

Iako se predikat smatra glavnim nosiocem svojstva predikativnosti, a u domenu funkcionalne gramatike posmatra se i kao

¹ 'Abda 'Aliyy 'Ibrāhīm ar-Rāḡihī, *at-Tat bīq an-nahwī*, Maktaba al-ma'ārif li an-našr wa at-tawzī', ar-Riyād, 1999., str. 85.

² Dž. Jahić, S. Halilović, I. Palić, *Gramatika bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000., str. 356.

³ Ivo Pranjeković, *Hrvatska skladnja*, Hrvatska sveučilišna zaklada, Zagreb, 1993., str. 60-61. U ovom smislu, autor smatra da je na predikativnost potrebno gledati kao na osobitost koja omogućuje rečenici da prenese obavijest te da bude završena u strukturnom i smisaonom pogledu.

njezin osnovni element,⁴ u općelingvističkim određenjima ove kategorije ističe se da ona, s obzirom na postojanje rečenica bez predikata kao eksplicitnog člana rečničkog ustrojstva, ne mora biti nužno povezana s predikatom jer one kao takve nisu lišene svoje predikativnosti.⁵

U odnosu na druge konstituente, predikatu arapske rečenice se pripisuje centralna pozicija. Ova važnost nije uvjetovana njegovom sintaksičkom funkcijom prema kojoj on, uobičajeno, čini njezino gramatičko i obavijesno jezgro, nego je uvjetovana nekim drugim gramatičkim i strukturnim osobenostima koje ga znatno diferenciraju od modela iskazivanja istih obilježja svojstvenih predikatu u južnoslavenskim jezicima, a posebno u našem maternjem jeziku. Praveći komparaciju u odnosu na bosanski jezik, ove osobenosti predikata arapske rečenice su brojne i naročito su karakteristične za predikat imenskih rečenica, počevši od problematiziranja njegove samostalnosti, leksičkog značenja, njegove strukture, podjela, slučajeva obavezne inicijalne pozicije, modela njegovog elidiranja, vezivanja više predikata te uvjeta njegovog uvođenja veznikom ili česticom.

U ovom radu nastojat ćemo sistemski ukazati na spomenute osobenosti ove vrste predikata, imajući u vidu činjenicu da samo cjelovito sagledavanje i razumijevanje istih podrazumijeva i sposobnost pravilnog razumijevanja i interpretiranja imenske rečenice u književnom arapskom jeziku.

2. Razumijevanje imenske rečenice u okvirima tradicionalne arapske gramatike

Uobičajeni kriterij podjele rečenica na imensku i glagolsku, u domenu opće lingvistike, utemeljen je na leksičkom značenju predikata koje diktira i obavijesni karakter cijele rečenice. Naime, ukoliko je

⁴ Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moreodne lingvistike*, Nolit, Beograd, 1985., str. 197.

⁵ I. Pranjković, opt.cit., str. 61. Takve rečenice i u obavijesnom i u strukturnom pogledu predstavljaju jednu cjelinu, a sama predikativnost se podrazumijeva. Najčešće se pojavljuju u formi jednočlanih izričnih rečenica, npr.: *Grmi., Kiša.*; imperativa, npr.: *Naprijed!*; vokativa, npr.: *Kelner!*; aforizama, npr. *Bolje ikad nego nikad*; fragmenata, dopunskih ili uzvičnih, npr. *Kuda ideš?—Kući ; Nije nego! Oho! Vidjeti*: Ranko Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Čigoja, Beograd, 1996., str. 179.

leksičko značenje predikata obilježeno neglagolskom leksemom, uobičajeno je da se takav predikat naziva imenskim, a rečenica sa takvim predikatom – imenskom rečenicom. U zavisnosti od njezine funkcije, obavijesni karakter ovakve rečenice jeste konstatacija, tvrdnja, pitanje da (li) se određeno svojstvo, stav ili stanje pripisuju nekome ili nečemu pri čemu temporalnu vrijednost takve rečenice određuje sam kontekst, ili se ona postiže upotrebom nekog priloga za vrijeme.

S druge strane, obilježavanje leksičkog značenja predikata glagolskom leksemom podrazumijeva glagolski predikat i nominovanje takve rečenice glagolskom, pošto njezin obavijesni karakter implicira glagolsku radnju "(...) lokaliziranu u određeno vrijeme, promatranu u izvjesnom trajanju, propisanu određenom subjektu i eventualno usmjerenu prema nekom objektu, ili pobliže označenu raznim rečeničnim dopunama."⁶

U interpretacijama rečenice, njezine definicije i mogućih podjela, savremeni arapski lingvisti svoje stavove temelje na određenjima tradicionalne arapske gramatike. Na rečenicu gledaju kao na iskaz koji se sastoji od dvije ili više riječi koji ima potpuno i nezavisno značenje,⁷ što, iako izrečeno u vrlo sažetoj formi, u suštini, ne odstupa od njezinih definicija uobičajenih za domen opće lingvistike. Njihova osnovna podjela rečenica jeste na imensku (*ḡumla ismiyya*) i glagolsku (*ḡumla fi'liyya*), pri čemu se kao polazni kriterij za njezino raspoznavanje tradicionalno ne uzimaju leksičko značenje predikata niti obavijesni karakter rečenice. Naime, osnovni pokazatelj na temelju kojeg se rečenica interpretira kao imenska ili glagolska jeste vrsta riječi koja stoji na njezinom početku. Rečenica se smatra glagolskom samo pod uvjetom da glagol zauzima inicijalnu poziciju u rečenici,⁸ a ako ova pozicija

⁶ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1998., str. 605.

⁷ 'As'ad. an-Nādirī, *Nahw al-luḡa al-'arabiyya*, al-Maktaba al-misrī, Bejrut, 1997., 957.

⁸ Analizirajući stavove arapskih gramatičara primjetno je njihovo neslaganje u inepretiranju vrste rečenice koja je uvedena nekim od glagola postojanja (*kāna wa 'akawātuhā*). Neki od njih smatraju da je takve rečenice potrebno interpretirati kao imenske, imajući u vidu činjenicu da ovakvi glagoli ne ukazuju na neku određenu radnju nego rečenicu samo vremenski lokaliziraju i služe kao kopula, dok drugi, pak, slijede tradicionalno ukorijenjen formalni kriterij i interpretiraju ih kao glagolske rečenice pošto njihovu inicijalnu poziciju zauzima glagol, ne obazirući se pri tome na njihovu nepotpunost u "glagolskom" značenju. U ovom pogledu uporediti : Sibwayh 'Abū Bišr 'Amr ibn 'Ulmān ibn Qanbar, *al-Kitāb*,

pripada nekom *ispoljenom* imenu (*ism sarīh*) - koje može biti uvedeno sa nekom od čestica koje sliče glagolima (*'inna wa 'akawatuhu*), npr. *إِنَّ التَّسامحَ فِ ضِيلةِ (Tolerancija je zaista vrlina.);* česticom *lā* za negiranje vrste (*lā an-nāfiyya li al-ğins*), npr. *لا تفرط في حق الأمة (Nema nikakvog zanemarivanja prava nacije.);* ili sa nekom od čestica koje sliče glagolu *laysa* npr. *إنه هذا وقت التسلي (Ovo nije vrijeme zabave.)* - ili ova pozicija pripada infinitivnoj rečenici (*ğumla masdariyya*) čije značenje biva nadoknađeno upotrebom samog infinitiva (*masdar mu'awwal*), npr. *أن تجتهد أنفع لك* ⁹, *اجتهادك أنفع لك (Korisnije ti je da se potruđiš.)*, odnosno *ك* ⁹, tada se ona interpretira kao imenska, bez obzira na činjenicu što leksičko značenje predikata u velikom broju slučajeva može biti obilježeno glagolskom leksemom.

U svom viđenju rečenice, 'A.'Ibrāhīm ar-Rāğihī kaže: "Ako rečenica izvorno započinje imenom, ona je imenska, a ako započinje potpunim glagolom, tada je glagolska rečenica (...)", ¹⁰ dok će Ibn Hišām također kazati: "Imenska rečenica je ona koja započinje imenom, npr. *زيد قائم الزيدان* (*....*), *قائم، هيئات العقيق، قائم الزيدان* (*....*), a glagolska je ako započinje glagolom, npr. *قام زيد، (...)* و *كان زيد قائما، و ظنته قائم ما (...)*". ¹¹ pri čemu upotrijebljeni primjeri ukazuju na očitu suprotnost u poimanju prirode rečenica uvedenih nepotpunim glagolima (*'af'āl nāqisa*) u odnosu na prethodni navod. Identične suprotnosti su evidentne i kod nominovanja rečenica koje su uvedene riječima glagolskog značenja, tzv. *'asmā' al-'af'āl*, kao što je primjer iz posljednjeg navoda – "هيئات العقيق ق" (*Daleko je rijeka.*), ili uzvik *صَة (Šuti!)* Za razliku od klasičnih, njih savremeni izvori svrstavaju u red

Tahqīq wa šarh: 'Abd-as-Salām Muhammad Hārūn, Dār ar-rafā'ī, Rijad, 1982., I, str. 23. i 'A.'Ibrāhīm ar-Rāğihī, *at-Tatbīq an-nahwī*, str. 85. prema 'A. an-Nādirī, *Nahw al-luğa al-'arabiyya*, str. 958. i Ğamāl ad-Dīn ibn Hišām al-'Ansārī, *Muğnā al-labīb*, Dār al-fikr, Bejrut, 1992., str. 492.

⁹ A. an-Nādirī, *Nahw al-luğa al-'arabiyya*, str. 511-512.

¹⁰ 'A.'Ibrāhīm ar-Rāğihī, opt. cit., str. 85. Arapski gramatičari naglašavaju da ukoliko neko ime iz stilskih razloga, dakle privremeno (*tāri'an*), a ne izvorno (*'asliyyan*), zauzima inicijalnu poziciju u rečenici, kao što je npr. slučaj inverzne pozicije direktnog objekta u odnosu na njegov predikat, npr. *محمدًا أكرمت*, tada se takva rečenica tretira kao glagolska, a ne kao imenska.

¹¹ Ibn Hišām, opt. cit., str. 492.

glagolskih rečenica što je i prirodnije imajući u vidu glagolsku prirodu ovakvih riječi koja implicira i postojanje glagolskog subjekta – internog ili eksternog.¹²

Iako, u ovom pogledu, značajno suprostavljene općelingvističkim načelima, a u nekim elementima i međusobno, ovakvi stavovi arapskih lingvista svoje duboko utemeljenje imaju u sveprisutnim tradicionalnim načelima gramatike koja ih u promišljanjima rečenice ostavljaju u domenu formalno-sintaksičkih parametara, po čemu su oni i prepoznatljivi.

S druge strane, ovakvo gledanje na imensku rečenicu otvorilo je mogućnosti specifičnijih ispoljavanja i drugačijih sagledavanja njezinog predikata kako u gramatičkom tako i u strukturnom pogledu.

3. Strukturno diferenciranje predikata imenske rečenice i njegova gramatička obilježja

Semantika termina osnovnih konstituenata arapske imenske rečenice u najtješnjoj je vezi sa njihovim sintaksičkim funkcijama, što se posebno odnosi na njezin predikat. Subjekt imenske rečenice je obilježen terminom *al-mubtada'* i definira se kao "(...) ime koje stoji na početku rečenice kako bi o njemu iznijeli određeni stav"¹³ ili kao "(...) ime kojim započinje imenska rečenica (...)"¹⁴. Shodno svojoj morfološkoj strukturi, ovaj termin predstavlja formu participa pasivnog deriviranu iz finitnog glagola *ibtada'a* u značenju *započeti*.

Terminološka oznaka za predikat imenske rečenice jeste *al-kabar* u doslijednom značenju *obavijest*. Ovakvo "obavijesno" značenje implicirano je i u samoj prirodi definicije predikata prema kojoj se on uglavnom poima kao prosudba ili određeni stav prema subjektu koji, zajedno sa subjektom, značenje rečenice čini potpunim.¹⁵ Obavijesna

¹² Uporedi: 'A. an-Nādirī, opt.cit. 958.; 'A.'Ibrāhīm ar-Rāḡihī, opt.cit., str.178. naspram Ibn Hišām, opt. cit., str. 492.

¹³ 'A.'Ibrāhīm ar-Rāḡihī, opt.cit., str. 86. ; Sa'd Husayn 'Umar Maqbūl, 'Abd al-Maḡīd Muhammad Zikrī, *Qawā'id al-luga al-'arabī*, Dār an-našr, Tripoli, 2005., str. 95.

¹⁴ M. Zikrī, opt. cit., str. 94.

¹⁵ Ibn Hišām al-'Ansārī, 'Awdah al-masālik li 'Alfiyya Ibn Mālik, Dār al-kitāb al-'arabī, Bejrut, 1996., I, str. 87. Prema mišljenju arapskih gramatičara, učešće predikata u značenjskom upotpunjenju rečenice zajedno sa njezinim subjektom evidentno je samo pod uvjetom da subjekt nije dat u formi atributa (*wasf*)

priroda predikata može biti nominalne, verbalne ili adverbijalne vrijednosti što je jedan od sporednih kriterija na temelju kojih arapski gramatičari vrše njegovo klasificiranje.

Naime, tradicionalni model utvrđivanja i raspoznavanja predikata imenske rečenice kreće se u domenu formalno-sintaksičkih parametara i utemeljen je na njegovim stuktorno-morfološkim obilježjima pa je, kako u izvornoj arapskoj tako i u orijentalističkoj literaturi, uobičajeno da se govori o slijedeće tri vrste predikata ovih rečenica:

1. *al-kabar al-mufrad* – jednostavni ili prosti predikat. Prema ocjenama arapskih lingvista riječ je o predikatu koji je dat u formi pojedinačne (jedne) riječi ili u formi složenice - predikativne, mješovite ili brojne koja stoji umjesto jedne riječi i obavlja njezinu sintaksičku funkciju.¹⁶

Prosti predikat je ime koje, shodno svojoj morfološkoj strukturi, može biti:

a) neizvedeno ili stacionirano ime (*ism ġāmid*), odnosno ime koje ne predstavlja deriviranu infinitivnu ili glagolsku formu niti se takve forme mogu derivirati iz ovakvih imena – npr. الفرات نهر (*Eufrat je rijeka.*), من ذلك (Ovo je Zejd.), زيد أخوك (*Zejd je tvoj brat.*), أنا هـ (*Ja sam taj.*), هذا زيد (*Ko je to?*), i sl., gdje leksičko jezgro predikata čini imenica, ili pokazna, ili lična zamjenica. Pravilo ovakvog predikata jeste da on ne sadrži nikakvu prikrivenu niti ispoljenu zamjenicu koja bi bila njegova spona sa subjektom, osim u iskazima koja imaju preneseno značenje i mogu se

deverbalne vrijednosti, kao što je particip aktivni, pasivni ili pridjev sličan participu aktivnom, a koji je, u ovakvom slučaju, obično uveden upitnom ili odričnom česticom te stoji u singularu kao što je u primjerima ما أمرتفع البناء، أمرتفع القائم، ما مكرم الجبان، أقاتم الرجال i sl. gdje se lekseme أمرتفع، حسن، مكرم، قائم i sl. tretiraju kao subjekti imenske rečenice (*al-mubtada'*) koji zbog svoje deverbalne prirode nemaju klasični predikat nego na njegovom mjestu zahtijevaju prisustvo imena u nominativu koje stoji na mjestu ovog predikata (naziva se *al-fā'il sadda masadda al-kabar*) i tako upotpunjuje značenje rečenice. Šire o ovome vidjeti i uporediti izvore: Ibn 'Aqīl, *Šarh ibn 'Aqīl 'ala 'Alfiyya ibn Mālik*, Maktaba dār at-turāl, Kairo, 1980., I, str. 189. ; W. Wright, *A grammar of Arabic language translated from the German of Caspary*, Librairie du Liban, Bejrut, 1974., II, 257., i 'Abbas Hasan, *an-Nahw al-wāfi*, Dār al-ma'ārif, Egipat, 1966., I, str. 410.

¹⁶ 'Abbas Hasan, *an-Nahw al-wāfi*, I, str. 419.

parafrazirati, npr. وليد أسد , يد الشجاع حديد (أو قوية) ili قلب الظالم حجر (أو قاس لا يلين) , i sl.¹⁷ (أي شجاع أو مثبه أسدا في الشجاعة)

Neizvedeno ime kao predikat imenske rečenice kongruira sa svojim subjektom u osnovnim gramatičkim kategorijama, rodu i broju, a kada je riječ o padežu, njegovo obilježje je nominativ kojeg regira sam subjekt pod uvjetom da mu ne prethodi neki od glagola koji označavaju postojanje (*kāna wa 'akawātuhā*). Kada je dat u ovakvoj formi prostog imena, predikat arapske imenske rečenice može biti nominovan kao *imenski* po čemu se približava npr. predikatu u bosanskome jeziku. Međutim, gramatičko obilježje koje ga značajno distancira u odnosu na predikat bosanskoga jezika, i istovremeno ga izdvaja kao zaseban specifikum na nivou proste imenske rečenice u arapskome jeziku, kreće se u dva smjera. Prvo, svi imenski predikati u bosanskome jeziku su složeni, a ta složenost proističe iz spoja glagolske lekseme s neglagolskom. Drugo, glagolska leksema, odnosno kopulativni glagol je nosilac gramatičkog, a neglagolska leksičkog značenja predikata.¹⁸

U domenu arapske imenske rečenice i njezinog imenskog predikata ne može se govoriti o stukturnoj složenosti ovog predikata zbog nemogućnosti iskazivanja glagolske lekseme, odnosno kopulativnog glagola kao jednog njegovog dijela. Zato je arapski imenski predikat prost, sačinjen samo od neglagolske lekseme kao leksičkog jezgra ovog predikata, tako da ona, pored leksičkog, preuzima i sva gramatička značenja predikata.

b) izvedeno (*ism muštaqq*) ime - ime koje je derivirano iz infinitivne, odnosno glagolske forme te su stoga nominovana kao *devarbalna imena (al-'asmā' al-fi'liyya al-muštaqqa)*. Na sintaksičkom nivou, ova imena se u funkcionalnom, ali i u semantičkom smislu manifestiraju dvojako. Naime, prvu grupu deverbalskih imena čine infinitivi, participi aktivni i pasivni, pridjevi derivirani iz neprijelaznih glagola i elativ. Semantički su vrlo usko vezani za sam pojam glagola i,

¹⁷ Prema navodima Ibn 'Aqīla, ovakvo mišljenje u vezi sa zamjenicom zastupaju protagonisti basrijske škole, dok prema mišljenju protagonista kufijske škole, ova zamjenica je općenito implicirana u svakom neizvedenom imenu. Vidjeti: Ibn 'Aqīl, opt. cit., I, 205., i Ibn Hišām al-'Ansārī, 'Awdah al-masālik li 'Alfiyya Ibn Mālik, I, str. 87.

¹⁸ Dž. Jahić, S. Halilović, I. Palić, *Gramatika bosanskog jezika*, str. 363.

pod određenim uvjetima, poprimaju sintaksičke funkcije svojstvene glagolima iz kojih su derivirane.¹⁹

Ukoliko je predikat imenske rečenice ovakvo deverbarno ime koje ima funkciju glagola (*al-ism al-muštaqq al-ğārī mağrā al-fi'l*), tada ono može:

- obavezno regirati prikrivenu ličnu zamjenicu (*damīr mustatir*) u nominativu koja se tretira kao semantička spona između predikata i subjekta, npr. *زيد منطلق قى – أي (Starine su dragocijene.); أي عالية هي (Zejd odlazi; nastavnik je odsutan)*. Kada je riječ o ovakvom predikatu koji je u najneposrednijoj vezi sa svojim subjektom, tada ova prikrivena zamjenica može biti i u eksplicitnoj formi, npr. *زيد منطلق قى ه و*, a nju, prema navodima Ibn 'Aqīla, Sībawayh tretira dvojako: kao koroborativ lične zamjenice sadržane u deverbalskom imenu, ili kao subjekt (*al-fā'il*) deverbalskog imena sa glagolskom funkcijom.²⁰

- regirati ličnu zamjenicu u eksplicitnoj formi (*damīr bāriz*), npr. *ما راغب أنتم في الظلم؟ (Ne želite nepravdu?)*, ili da regira neko ispoljeno ime (*ism zāhir*) u nominativu uz koje obavezno stoji i lična zamjenica kao spona prema izoliranom subjektu, npr. *الورد فاتن ألوانه ساحر أنواعه (Ružine boje su zanosne, a sorte čarobne.); زيد قائم غلامه (Zejdova dva mladića stoje), عمر جارثنا مجتهدات أيد مائهن (Sinovi naših susjetki su vrijedni).*²¹ Ovakve konstrukcije predstavljaju slučaj izolacije prirodnog subjekta (*الورد*), tzv. *anakolut (al-iktisās)*.²² Ovakva se rečenica u cjelini naziva *al-ğumla al-kubrā* (šira imenska rečenica), dok se manja rečenica koju uvodi neko stacionirano ili

¹⁹ O sintaksičkim uvjetima pod kojima ove vrste deverbalskih imena poprimaju glagolske vrijednosti, šire vidjeti: M. Softić, *Glagolske vrijednosti arapskih deverbalskih imena – Zbornik radova nastavnika Islamske pedagoške akademije u Zenici*, Islamska pedagoška akademija u Zenici, II/2004., Zenica, str. 179-186.

²⁰ Vidjeti: Ibn 'Aqīl, opt. cit., I, str. 206-207.

²¹ 'A. Hasan, opt.cit., I, str. 420.; T. Muftić, opt.cit., str. 419.

²² Prema D. Kristalu, termin *anakolut* se: "(...) odnosi na sintaksički prekid u očekivanom gramatičkom sledu u okviru rečenice, kao kad rečenica počinje jednom konstrukcijom i ostaje nedorečena (...)." Vidjeti: Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike* Nolit, Beograd, 1985., str. 24.

deverbalno ime, ili u drugom slučaju glagol, naziva *al-ğumla as-suğrā* (uža imenska ili glagolska rečenica). Spojena lična zamjenica koja užu rečenicu veže za njezin izolirani subjekt naziva se *rābit* (onaj koji povezuje) ili *‘ā'id* (onaj koji se odnosi na prethodno).²³

Za ovakve predikate karakteristični su i slučajevi kada se oni u stilskim formama izražavanja, a shodno svojoj formalnoj pozicioniranosti, interpretiraju kao predikat formalno-imenskom subjektu, iako se njegovo značenje u suštini direktno ne odnosi na taj subjekt jer on, ustvari, ima sintaksičku funkciju objekta i samo iz formalno-stilskih razloga stoji na mjestu drugog subjekta, npr. الشعوبُ الاستعمارُ هازمتهُ هو (Narod pobjeđuje kolonijalizam.), زيدٌ عمروٌ ضاربهُ هو (Zejd tuče Amra.), الشقيقُ الأمُّ (Šekik pomaže majci).

Prema mišljenjima protagonista basrijske škole, u ovakvim konstrukcijama obavezna je eksplicitna forma lične zamjenice, bez obzira na to da li postoji mogućnost dvosmislenih poimanja ovakvih iskaza ili ne, kao što je u prethodnim primjerima. S druge strane, protagonisti kufijske škole smatraju da je eksplicitna forma lične zamjenice obavezna samo ako postoji mogućnost dvosmislenog tumačenja iskaza poput primjera زيدٌ عمروٌ ضاربهُ koji se može interpretirati kao: *Zejd tuče Amra*, ili *Amr tuče Zejda*, za razliku od iskaza زيدٌ عمروٌ ضاربهُ u kojem lična zamjenica هو specificizira prvu imenicu زيدٌ kao stvarnog vršioca radnje.²⁴

U odnosu na bosanski jezik, specifikum ovakvog predikata imenske rečenice ogleđa se u mogućnosti iskazivanja imenskom leksemom koja nosi glagolsko značenje i preuzima glagolsku funkciju s formalnog aspekta. Riječ je o dva potpuno nespojiva elementa u domenu sintakse bosanskoga jezika.

Drugu grupu deverbálnih imena čine imena koja su, više u formalnom, a manje u semantičkom pogledu, vezana za pojam glagola, ali ona, za razliku od prethodne grupe, ne mogu preuzeti funkciju glagola iz čijih oblika su derivirana (*al-ism al-muštaqq allarī lā yağrī mağrā al-*

²³ O ovakvoj podjeli rečenica šire vidjeti: Ğamāl ad-Dīn ibn Hišām al-'Ansārī, *Muğnā al-labīb*, str. 498-500.

²⁴ 'A. an-Nādirī, opt.cit, str. 522.; Ibn 'Aqīl, opt. cit., I, str. 207-208; 'A. Hasan, opt.cit., I, str. 421.;

fi'l). To su imena oruđa (*ism āla*) : ...مفتاح، مط رق... : mjesto i vremena (*ism makān wa zamān*): ...موقع، مطعم، مملع، مملع... koja, kada se nađu u funkciji predikata, ne podrazumijevaju postojanje prikrivene ili ispoljene lične zamjenice i u tom pogledu se približavaju funkcionalno–sintaksičkoj prirodi stacioniranih imena.

2. *al-kabar al-ġumla* - predikat u formi rečenice. Naime, tradicionalni stav arapske gramatike jeste da na mjestu predikata imenske rečenice može stojati i cijela rečenica koja je a) imenska (*al-ġumla al-ismiyya*), npr. زيد خلقه كبريم (Zejd je plemenite naravi.), الربيع جوه معة بدل (Vrijeme je u proljeće umjereno.) pa i ako je uvedena česticama koje sličie glagolu *laysa*, npr. سعيد ما بيته كبيراً (Seidova kuća nije velika.), ili uslovnim imenom, npr. الجائزة من يربح يأخذها (Onaj ko zaradi, dobije nagradu.),²⁵ ili b) glagolska (*al-ġumla al-fi'liyya*), npr. الشتاء يه سوب رده (Hladnoća je zimi surova.), المطر يهط مل (Kiša pljušti.) koja može biti uvedena i uslovnom česticom ili imenom, npr. سعيد إن يسافر أسافر معه (Ako putuje Seid, putujem i ja s njim.), سعيد أي لون يخته ر أخته رده (Kuju boju odabere Seid, odabraću i ja.), ili imenom koje stoji u funkciji objekta, ali u inverznoj poziciji, npr. سعيد وليداً زار (Seid je posjetio Velida.).²⁶

Dakle, i u jednom i u drugom slučaju uglavnom dolazi do izolacije subjekta šire imenske rečenice (anakoluta), pojave lične zamjenice (*rābit*) koja užu imensku ili glagolsku rečenicu veže za izolirani subjekt. Imajući u vidu ovakvu specifičnu strukturnu mogućnost, te u formalno-semantičkom pogledu, moguću dvojnju prirodu imenske rečenice – istovremeno i nominalnu i verbalnu, u arapskoj gramatici ovakva rečenica je poznata pod terminom *ġumla rātu waġhayn* – rečenica sa dva početka (lica).²⁷

²⁵ 'A. 'Ibrāhīm ar-Rāġihī, *at-Tatbīq an-nahwī*, str. 99.

²⁶ 'A. an-Nādirī, opt.cit. str. 523

²⁷ W. Wright, opt.cit., str. 256. Interesantno je, u ovom smislu, ukazati i na mišljenje Ġamāl ad-Dīna ibn Hišāma al-'Ansārīya koji smatra da je rečenica sa dva početka samo ona čija uža rečenica u formalnom pogledu počinje glagolom, npr. زيد يقوم أبوه, dok rečenicu čiji je predikat iskazan u formi imenske rečenice pa

U strukturi rečenice koja stoji na mjestu i u funkciji predikata imenske rečenice, u suštini moraju biti zadovoljena tri uvjeta. Prvo, ona ne može biti u formi rečenice dozivanja zato što takva rečenica implicira glagol *أدع* ili *أدعي* koji sam sadrži subjekt, što bi bilo u potpunoj semantičkoj koliziji u odnosu na već postojeći subjekt kojim započinje imenska rečenica. Drugo, ovakva rečenica ne može biti uvedena rastavnim veznicima *لكن، بل، حتى* zato što svaki od njih slijedi poslije semantički zaokruženog iskaza. Treće, iz datih primjera je primijetno da ovakva rečenica mora sadržavati ličnu zamjenicu (*rābit*) koja je veže sa subjektom, osim ako ima istu semantiku kao i sam subjekt.²⁸

Lična zamjenica se tretira kao najvažnija i naj snažnija spona uže rečenice sa izoliranim subjektom, bez obzira na to da li stoji u ispoljenoj formi ili je implicirana u samom glagolskom obliku, *الزارع فضله كبير* (*Zasluga ratara je velika.*), *الأرض تتحرك* (*Zemlja se kreće.*). Kada ima ovakvu namjenu, ona može biti i elidirana ako se razumije iz konteksta, npr. *الحرير مائة ألف ليرة (أو مائة درهم)* (*Metar svile košta deset hiljada lira.*), *السمن مائة درهم* (*Dvije mene masla za dirhem.*).²⁹ Ona se također elidira i u slučajevima kada predikat ima šire ili općenitije značenje u odnosu na subjekt, npr. *زيد نعمة الرجل* (*Kako je dobar čovjek Zejd!*), ili, kao što je prethodno spomenuto, kada je značenje subjekta i predikata identično, npr. *قولي لا إله إلا الله*, (*Kažem, Allah mi je dovoljan.*), *نظمتني الله حسيبي* (*Kažem, nema drugog boga osim Allaha.*).³⁰

makar ona implicirala i deverbarno ime sa čistom glagolskom semantikom, npr. *زيد أبوه قائم* on nominuje kao *gumla rātu wağh* (rečenica sa "jednim" početkom) što ukazuje na činjenicu da se on u svojim određenjima rukovodi isključivo formalnim kriterijem. Vidjeti: Ğ. ibn Hišām al-'Ansārī, opt.cit., str. 499-500.

²⁸ 'A. an-Nādirī, opt.cit. str. 523.

²⁹ Ibn 'Aqīl, opt. cit., I, str. 204.

³⁰ W. Wright, opt.cit., str. 256. Osim lične zamjenice, postoje i drugačiji modeli vezivanja uže rečenice sa izoliranim subjektom kao što je pokazna zamjenica koja služi i kao koroborativ prethodnog subjekta, npr. *الإصلاح ذلك مقصد المخلصين* (*Reforma, to je cilj onih koji su iskreni.*), formalno ili semantičko ponavljanje izrečenog subjekta, npr. *الحرب ما الحرب؟؛ السيف ما المَهْد؟* (*Rat, šta je rat?; Sablja, šta je sablja?*), ili posebni tipovi rečenica sa dva početka tipa *القمر طلعت الشمس ثم اختفى نوره* (*Izašlo je sunce pa je isčezla mjesečeva svjetlost.*), ili *الوالد يترك الأولاد الصباح إن حضر* (*Ako je otac prisutan, djeca se ostave vike.*). Detaljnije o ovim, ali i ostalim

3. *al-kabar šibh al-ġumla* – predikat u formi koja sličići rećenici. Ova vrsta predikata podrazumijeva dvije vrste sintagmi, prijedložnu i prilošku, a rećenica sa takvim predikatom se naziva *al-ġumla az-zarfiyya* - priloška rećenica, npr. *الرحلة يوم الخميس (Velid je u školi.)*, *وليد في المدرسة (Vrt je ispred kuće.)*. Sličnost ovih sintagmi sa rećenicom arapski gramatičari temelje na mišljenju da svaka od njih svojom semantikom ukazuje na rećenicu i njezino značenje. Naime, tradicionalni stav arapske gramatike jeste da ove sintagme ustvari nisu i ne mogu biti predikat, one stoje kao njegova zamjena i dopuna, te da su tako u najtješnjoj vezi sa stvarnim predikatom koji je elidiran jer se potpuno razumije iz konteksta. Osnovni uvjet poimanja prijedložnih ili priloških sintagmi kao predikata jeste da je njihovo značenje potpuno, tj. da se iz njih razumije njihova veza sa elidiranim glagolom čija je semantika općenito nalaženje (*kawn ‘āmm*), postojanje ili prebivanje.³¹

Kao predikati u imenskoj rećenici, prilozi mogu označavati mjesto (*ism makān*) i vrijeme (*ism zamān*), a njihova upotreba diktirana je vrstom imena koja stoji u funkciji subjekta. Naime, pravilo imenske rećenice, diktirano samim smislom, jeste da prilozi mjesta kao predikati stoje uz konkretne imenice (*ism al-‘ayn*), ali i uz apstraktne (*ism al-ma‘nā*), npr. *السعادة بين يديك (Knjiga je ispred tebe.)*; *الكتاب أمامك (Sreća je u tvojim rukama.)*, dok prilozi vremena stoje uz apstraktne imenice, npr. *الامتحان غداً و النتيجة بعد أسبوع (Putovanje je ujutru.)*, *السفر صباحاً (Ispit je sutra, a rezultat kroz sedam dana.)*. Njihova upotreba uz konkretne imenice je rijetka i uvjetovana je obezbjeđenjem potpunog značenja datom iskazu, npr. *القطن صيفاً و البرتقة مال ش تاءً (Večeras je mlad mjesec.)*, *الليلة الهلال (Pamuk je ljeti, a narandže zimi.)*.³²

modelima vezivanja vidjeti: ‘A.’Ibrāhīm ar-Rāġihī, opt.cit., str. 98-100.; Ibn Hišām al-’Ansārī, ‘*Awdah al-masālik li ‘Alfiyya Ibn Mālik*, I, str. 87-88.; ‘A. Hasan, opt.cit., I, str. 424-427.

³¹ Šire vidjeti: ‘A. Hasan, opt.cit., I, str. 431-435.

³² Ibn ‘Aqīl, opt. cit., I, str. 213-214.

3. Sintaksičke uslovljenosti pozicioniranja predikata imenske rečenice

Uobičajena pozicioniranost predikata arapske imenske rečenice diktirana je njegovom obavijesnom prirodom. Imajući u vidu njegovo razumijevanje kao određenog stava ili prosudbe u odnosu na subjekt, prirodno je da jedno ili drugo slijedi tek nakon izrečenog subjekta te predikat najčešće i stoji poslije njega. Takav poredak glavnih dijelova imenske rečenice je normalan, a u slučajevima kada ne postoji mogućnost pogrešnog ili dvosmislenog poimanja iskaza, dopušteno je da predikat stoji i u inverznoj poziciji, odnosno prije svog subjekta, npr. نديم م مسافر – (Kako je Halid dobar vođa!), نعم القائد خالد – خالد نعم القائد مد (Nedim putuje.), (Oblak je zgusnuta para.)³³

Međutim, usljed određenih sintaksičko-formalnih ograničenja subjekta ili predikata, karakteristika sintaksičke pozicioniranosti predikata arapske imenske rečenice u odnosu na subjekt jeste da on bilježi slučajeve obavezno normanle i obavezno inverzne pozicije.

Najznačajniji slučajevi kada predikat imenske rečenice obavezno stoji poslije svog subjekta su:

- ako je subjekt u formi imena kojem obavezno pripada inicijalna pozicija u rečenici, kao što su upitna ili uslovna imena (من، ما، أي)، čestice من فعل هذا؟، ما من فعل هذا؟، ما من يجتهد في شجح كم ق صيدة أعجزتني (Ko je uradio ovo?- Ko se trudi, uspije.); ما أطيب خلقك! (Koliko kasida mi se svidjelo!);

- ako je subjekt uveden česticom *la* za otpočinjanje (*lām al-ibtidā'*), npr. لعلم مع تعب خير من جهل مع راحة (Znanje praćeno mukom je bolje od neznanja praćenog udobnosti.);

- ako su subjekt i predikat izjednačeni u kategoriji određenosti ili neodređenosti, naročito ako ne postoji formalni ili semantički kontekst na temelju kojeg bi se razlikovala ova dva konstituenta, npr. عقلي ديه مدلي (Moj

³³ 'A.'Ibrāhīm ar-Rāḡihī, opt.cit., str. 108.

um je moja vodilja.), أمه تاذي رائه لدي في العلم م (Moj učitelj je moj vodič kroz nauku.), أفضل منك أفضل مني (Bolji od tebe je bolji i od mene.);³⁴

- ako je značenje subjekta, uz upotrebu čestica إلا, إنا, isključivo svedeno (*mahsūr*) na predikat, npr. إنا الله نبي حكيم (Mutenebbi je zaista učenjak.), ما النيل إلا حياة مصر (Nil, to je život Egipta.);

- ako je predikat uveden česticom *fa*, disjunktivnom zamjenicom (*damīr al-fasl*), npr. الله هو الكريم (Onaj ko se trudi uspije.), الذي يجتهد فهو ناجح (Allah je milostiv.), ili prijedlogom *bi*, npr. م ما شريف بك ماذب (Onaj ko je častan, ne laže.); ako ima više predikata koji su upotrijebljeni u istom značenju, npr. أخوك طويل قصير (Brat ti je osrednjeg rasta.); ako je subjekt u formi odnosne zamjenice, npr. الذي تحدث ص مديقي (Onaj koji je pričao je moj prijatelj.), itd.³⁵

Najčešći slučajevi kada predikat imenske rečenice stoji u inverznoj poziciji u odnosu na svoj subjekt su slijedeći:

- ako je subjekt čisto nedeterminirano ime (*nakira mahda*), a predikat u formi prijedložne ili priloške sintagme, npr. عندك رجل (Neki čovjek je kod tebe.); في ال مدار ام امرأة (Neka žena je u kući.). Ako je ovo ime specifizirano, dopuštena je i normalna i inverzna pozicija predikata, tj. عندك رجل ظريف ف (Kod tebe je neki inteligentan čovjek.), ili رجل ظريف عندك;

- ako subjekt sadrži vezanu ličnu zamjenicu koja se odnosi na dio spomenutog predikata, npr. في الحديقة مة ص صاحبها (U vrtu je njegov vlasnik.). U ovakvom semantičkom kontekstu nije dozvoljena inicijalna pozicija

³⁴ Ibn Hišām al-'Ansārī, opt.cit. I, str. 91.

³⁵ Ovo su u savremenoj literaturi najčešće spomenuti slučajevi kada je predikat obavezno pozicioniran poslije subjekta. O njima, ali i od drugim slučajevima ovakve njegove pozicije (npr. ako je predikat rečenica koja je po svom značenju izjednačena sa subjektom, npr. قولي الصديق مفيد, ako je predikat rečenica čiji subjekt je *damīr aš-ša'n*, npr. قل هو الله أحد, ako je subjekt uveden česticom *ama*, i td.) za koje smatramo da su uobičajeni za književni arapski jezik, detaljnije vidjeti: 'A.'Ibrāhīm ar-Rāghihī, opt.cit., str. 108-111.; 'A. Hasan, opt.cit., I, str. 448-455.

subjekta jer se vezana zamjenica ne može odnositi na ono što formalno slijedi poslije nje;

- ako je predikat u formi upitnih imena kojima inače pripada inicijalna pozicija u rečenici, npr. أين بيتك؟ (*Gdje je tvoja kuća?*), متى السفر؟ (*Kada je putovanje?*), ili ako je u formi aneksije sa upitnim imenom, npr. مَلِكٌ مِنَ السَّيَّارَةِ (*U čijem je posjedu auto?*);

- ako je značenje predikata, uz upotrebu čestica إِلاَّ، إِثْمَ، isključivo svedeno na subjekt, npr. إِمَّا فِي الدَّارِ زَيْدٌ. (*Zaista je u kući Zejd.*), مَا فِي الدَّارِ إِلاَّ زَيْدٌ. (*U kući nema nikog osim Zejda.*);³⁶

- ako je predikat pokazni prilog za mjesto هُنَا، بِبَيْرُوتٍ وَثُمَّ الْبَحْرَ : هُنَا - ثُمَّ (*Ovdje je Bejrut, a tamo more.*); ako se ciljano značenje predikata, kao što su istovremeno čuđenje i hvala, npr. u izrazu اللَّهُ دَرُكٌ! (*Tako mi Allaha, ti si sjajan!*) u potrebnoj mjeri razumije samo iz njegove inverzne pozicije, jer bi, prema tumačenju arapskih lingvista, u normalnoj poziciji predikata, intenzitet ovog značenje bio znatno reduciran, ili ako je riječ o izrazima preuzetim iz redovne jezičke upotrebe kod Arapa, npr. فِي كُلِّ وَادٍ (*U svakoj dolini, pripadnici plemena benu Sa'd.*) u kojima, kao takvim, nisu dopuštena bilo kakva pomijeranja i izmjene.³⁷

4. Modeli elidiranja predikata imenske rečenice

U zavisnosti od kontekstualno-formalnih okruženja, predikat imenske rečenice podliježe elidiranju koje može biti dopušteno (*ğawāzan*) i obavezno (*wuğūban*).

Elidiranje predikata je dopušteno kada se njegovo značenje može razaznati iz samog konteksta što se najčešće dešava u dijalozima, ili pripovijedanju poslije čestice *'irā al-fağā'iyya*, npr. من مخلص؟- على. (*Ko je iskren?- Alija.*), إزأشأو سأم، كآد أونو موآو پريآتئلآ. ³⁸

³⁶ Ovo su četiri primarna slučaja inverzne pozicije predikata imenske rečenice koja Ibn 'Aqīl navodi u svom djelu i na koja se najčešće pozivaju savremeni arapski izvori. Vidjeti : Ibn 'Aqīl, opt. cit., I, str. 240-243.

³⁷ 'A. Hasan, opt.cit., I, str. 458.

³⁸ 'A.'Ibrāhīm ar-Rāğihī, opt.cit., str. 107.

Predikat imenske rečenice se obavezno elidira u slijedećim slučajevima:

- ako je semantika predikata općenito postojanje ili egzistencija, a subjekt uveden sa uslovnom česticom لولا , npr. لولا عدلُ الحاكم لقتل الناس بعضهم (Da nema vladareve pravednosti, ljudi bi se međusobno poubijali.). Međutim, ukoliko predikat, u ovakvom okruženju, označava neko svojstvo ili osobinu (*kawn kāss*), njegovo elidiranje nije dopušteno zbog nepostojanja jasnog konteksta koji bi ukazao na pravu semantiku iskaza, npr. لولا السفينةُ واسعة ما حملت مئات الركاب (Da brod nije prostran ne bi prevezao stotine putnika.);

- ako je subjekt u formi zakletve, npr. لَعَمْرُ اللهِ لأفعلنَّ (Tako mi Allaha, zista ću uraditi!), što implicira (... لَعَمْرُ اللهِ قسمي ...);

- ako predikat slijedi poslije imenice uvedene veznikom *wa* koji ima značenje združenosti ili pratnje, npr. كل رجل مل و ما يحسنه (Svaki čovjek sa svojim dobrom.), الطالب و كتابه (Student sa svojom knjigom.), uz napomenu da se semantika ovog veznika ne poistovjećuje sa akuzativom pratnje na što ukazuju i navedeni primjeri;

- ako je subjekt u formi infinitiva poslije kojeg slijedi akuzativ stanja koji stoji umjesto predikata, npr. شربتي القهوةَ و باردةً (Kafu pijem kada je hladna.) uz pretpostavku da je elidirani predikat ... شربتي القهوةَ إذا كانت ... ili مدحني الطالب مجتهدًا (Studenta pohvalim kada je vrijedan.), uz napomenu da i u ovakvom okruženju, ovaj akuzativ može biti iskazan u formi imenske ili glagolske rečenice - شربتي القهوةَ و هي باردةٌ / شربتي القهوةَ و قد بردت -³⁹

5. Uvjeti upotrebe veznika uz predikate

Pored navedenih sintaksičkih okolnosti koje uslovljavaju vrstu elidiranja predikata, uobičajena sintaksička pojava jeste i ta da subjekt imenske rečenice može imati više od jednog predikata. U orijentalističkoj literaturi se u ovakvim slučajevima napominje da se oni najčešće vežu

³⁹ Detaljnije o ovim slučajevima obaveznog elidiranja predikata vidjeti: 'A. an-Nādirī, opt.cit, str. 531-534.; Ibn Hišām al-'Ansārī, opt.cit., I, str. 95-99.

asidentski, odnosno da stoje bez veznika. Međutim, arapski lingvisti su mnogo decidniji i prilično strogi u svojim određenjima kada je riječ o tome da li je upotreba veznika između ovih predikata potrebna ili ne, te je iz njihovih stavova sasvim jasno da u tom smislu u književnom arapskome jeziku nisu moguće nikakve proizvoljnosti.

Analizirajući njihova mišljenja, da se zaključiti da je upotreba veznika prvenstveno diktirana semantičkim odnosima koji vladaju između dva ili više predikata i u zavisnosti od njih, vezivanje predikata može biti dopušteno, zabranjeno, ili obavezno.

Naime, ako ima više predikata i svaki od njih nosi zasebnu semantiku koja ga diferencira u odnosu na drugi predikat, tada se dopuštaju obadvije mogućnosti, tj. da predikati stoje asidentski pri čemu se svaki od njih smatra zasebnim predikatom, npr. صحيفتنا علمية، أدبية، سياسية (Naš časopis je naučni, književni, politički.), ili da se drugi i svaki naredni predikat za prvi veže veznikom pri čemu se on, samo u formalnom smislu, smatra jedinim predikatom dok ostali imaju status lekseme vezane (*ma'tūf*) za prvi predikat, npr. الهواء لطيف و عليه بل و م نعيش (Zrak je ugodan, prohladan i svjež.);

Ako su predikati u formalnom pogledu zasebne lekseme čija semantička kombinacija daje jedno značenje, tada je upotreba veznika između ovih predikata, kako se svaki od njih u ovom slučaju i nominuje, zabranjena, npr. الرجل طويل قصير (Čovjek je srednjeg rasta.), الرمان حلو - حامض (Šipak je kiselkastog okusa.);

Ako je, pak, riječ o subjektu koji u formalnom pogledu predstavlja jednu leksemu koja može implicirati različita značenja (npr. ako je dat u formi dvojine ili množine), tada se drugi i svaki naredni predikat obavezno uvode veznikom, npr. الفائزان شاب و فتاة (Pobjednici su mladić i djevojka.), الإنسان قلب و عقل (Čovjeka čine srce i um.), الداخولون رجل و امرأة و طفل (Ulaze čovjek, žena i dijete.).⁴⁰

Arapski lingvisti također nastoje da ukažu na sintaksičke okolnosti pod kojima predikat imenske rečenice često biva uveden veznikom "fa" (ف). Naprijed je već istaknuto da je njegova upotreba uz predikat

⁴⁰ O ovim modelima vezivanja predikata šire vidjeti: 'A. Hasan, opt.cit., I, str. 480-483.

obavezna ako je subjekt uveden disjunktivnim veznikom *أما*, npr. *أما ما على بي*. (Što se tiče Alije, on je plemenit, a što se tiče njegovog brata, on je hrabar.).

Upotreba ovog veznika ispred predikata je dozvoljena i veoma česta u imenskim rečenicama koje su, shodno svojim formalno-semantičkim obilježjima, slične uslovnoj rečenici što se dešava pod slijedećim okolnostima: a) ako je subjekt općeg karaktera, odnosno ako je iskazan odnosnom zamjenicom ili nedeterminiranim imenom po čemu se približava subjektu zavisne rečenice (protaze); b) ako temporalna vrijednost iskaza koji slijedi poslije subjekta implicira buduće vrijeme; c) ako predikat u odnosu na prethodni iskaz ima normalnu poziciju po čemu se približava glavnoj rečenici (apodozi), npr. *الذي يصادقني فمحتد رم* (Onaj koji prijateljski postupa prema meni, biće poštovan.), *من يعمل خيراً فتح نراؤه خير*, (Onaj ko čini dobro biće nagrađen dobrim.), *شعب يقاقل الاستعمار فجددير به الاحترام*, (Kada se neki narod bori protiv kolonijalizma, on je vrijedan poštovanja.), *نوم بعد الظهر فمريح*.⁴¹ (Kada je poslije podne, san je ugodan.).⁴¹

Što se tiče sintaksičke namjene ovog veznika, ona može imati dvostruki karakter. S jedne strane, on se može protumačiti kao formalni pokazatelj predikata, dok, s druge strane, njegovo uvođenje može biti u svrhu pojačanja veze subjekta i predikata, dakle da posluži kao formalni koroborativ subjekatsko-predikatskog odnosa.

ZAKLJUČAK:

Brojne strukturno-morfološke i sintaksičke osobenosti predikata imenske rečenice, kao osnovnog elementa gramatičke kategorije predikativnosti, proističu iz duboko ukorijenjenih tradicionalnih načela arapske sintakse prema kojima, u općelingvističkoj podjeli rečenice na imensku i glagolsku, temeljnu odrednicu imaju formalno-sintaksički parametri, a ne sâmo leksičko značenje predikata.

⁴¹ Ibid., str. 487-489., a posebno str. 490-493. gdje se navode brojne druge sintaksičke okolnosti uvođenja predikata ovim veznikom uz napomenu da ti modeli nisu široko prihvaćeni u savremenom književnom jeziku. Također vidjeti: 'A.'Ibrāhīm ar-Rāgihī, op.cit., str. 104-106.

Zbog toga se predikat imenske rečenice pojavljuje u različitim formama kao što je forma neizvedenog ili deverbalno izvedenog imena, forma imenske ili glagolske rečenice te forma prijedložne ili priloške sintagme.

Određena sintaksičko-formalna ograničenja subjekta ili predikata, uvjetuju sintaksičku pozicioniranost predikata te on, shodno tome, bilježi obavezno normalnu i obavezno inverznu poziciju. Kontekstualno-formalno okruženje diktira elidiranje predikata imenske rečenice, a upotreba čestice *fa* ispred predikata razumijeva se kao njegov formalni pokazatelj ili kao koroborativ subjekatsko-predikatskog odnosa.

LITERATURA

1. 'As'ad an-Nādiri, Muhammad: *Nahw al-luġa al-'arabiyya*, at-tab'a al-lāniya, al-Maktaba al-'asriyya, Beyrūt, 1997.
2. Bugarski, Ranko: *Uvod u opštu lingvistiku*, Čigoja, Beograd, 1996.
3. Hasan, 'Abbās: *an-Nahw al-wāfī*, I-IV, at-tab'a al-lālila, Dār al-ma'ārif, al-Qāhira, 1966.
4. Ibn Hišām al-'Ansārī, Ğamāl ad-Dīn: *'Awdah al-masālik 'ilā 'Alfiyya Ibn Mālik*, I-III, Tahqīq: Hādī Hasan Hammudī, at-tab'a al-lālila, Dār al-maktab al-'arabī, Beyrūt, 1996.
5. Ibn Hišām al-'Ansārī, Ğamāl ad-Dīn: *Muġnā al-labīb 'an kutub al-'a'ārīb*, Tahqīq: Muhammad 'Alī Hamd-Allāh, at-tab'a al-'ūlā, Dār al-fikr, Beyrūt, 1992.
6. Ibn 'Aqīl, 'Abd-Allāh: *Šarh Ibn 'Aqīl 'alā 'Alfiyya 'Abī 'Abd-Allāh Muhammad Ğamāl ad-Dīn Ibn Mālik*, I-IV, at-tab'a al-'išrūn, Dār at-turāl, al-Qāhira, 1980.
7. Jahić, Dževad-Halilović Senahid-Palić ismail: *Gramatika bosanskoga jezika*, prvo izdanje, Dom štampe, Zenica, 2000.
8. Kristal, Dejvid: *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd, 1985.

9. Muftić, Teufik: *Gramatika arapskoga jezika*, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta - Ljiljan, Sarajevo, 1998.
10. Maqbūl, Sa'd Husayn 'Umar- Zikrī, 'Abd al-Mağīd Muhammad: *Qawā'id al-luga al-'arabī*, at-tab'a al-lāniya, Dār an-našr, Tripoli, 2005.
11. Pranjković, Ivo: *Hrvatska skladnja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993.
12. ar-Rāğihī, 'Abda 'Aliyy 'Ibrāhīm: *at-Tatbīq an-nahwī*, at-tab'a al-'ūlā, Maktaba al-ma'ārif li an-našr wa at-tawzī', ar-Riyād, 1999., str. 85.
13. Sībawayh, 'Abū Bišr 'Amr ibn 'Ulmān ibn Qanbar: *al-Kitāb*, I, Šarh wa tahqīq: 'Abd as-Salām Muhammad Hārūn, at-tab'a al-lālila, Maktaba al-kāniğī, al-Qāhira, 1988.
14. Wright, William: *A grammar of the Arabic language* translated from the German of Caspari, and edited with numerous additions and corrections by W. Wright, Third editions, Librairie du Liban, Beirut, 1974.

خلاصة البحث:

خبر الجملة الاسميّة وخصائصه النحويّة في اللغة العربية الفصحى
إنّ خبر الجملة الاسميّة في اللغة العربية الفصحى ركن أساسي للفصلة النحوية المعروفة بالإسناد و باعتبار بُنية الكلمة و تنظيم الجملة يتميّز هذا الخبر بالخصائص الهامّة الواردة من القواعد النحوية التقليديّة و منها أنّ اللغويين العرب لا يرون معنى الخبر الاسميّ أو الفعليّ مقياساً أصلياً عند تقسيمهم الجملة إلى الاسميّة و الفعلية. إنهم يهتمون بالمقاييس النحوية الشكلية التي يحدّدون بها الطبيعة الاسميّة أو الفعلية للكلمة الواقعة في بداية الجملة. هذه الكلمة هي الأكثر اهتماماً في تعريفهم الجملة كلّها اسميّةً أو فعلية.
إنّ المقاييس لتمييز الخبر مثل هذه تكسب له الاختلافات الصرقيّة فيظهر الخبر مفرداً جامداً أو مشتقاً، جملةً اسميّةً أو فعليةً والخبر شبه الجملة. لكلّ نوع من أنواع إظهار الخبر خصائص هامّة لتفسير الجملة الاسميّة و فهمها الصحيح.
يُشترط موقع الخبر في الجملة الاسميّة بالحصص النحويّة المعيّنة للمبتدأ أو الخبر نفسه، و بالنسبة إلى المبتدأ قد يكون هذا الموقع متأخراً و متقدماً و جوباً.
قد يُحذف الخبر جوازاً أو وجوباً و هذا الحذف مشروط إمّا بالقرينة أو بالفواعل النحوية المعيّنة. إن استخدام حرف العطف بين الخبرين أو أكثر ليس اختياريّاً وفقاً لنظريات اللغويين العرب، بل هو متوقّف على نوع العلاقات المعنويّة بينهما (بينها) فقد يكون ربط الخبر جوازاً، ممنوعاً أو وجوباً. يجوز اقتران الخبر بحرف الفاء بشروط القرينة الخاصّة، فيأتي هذا الحرف رمزا لفظياً للخبر أو لتقوية ارتباط المبتدأ و الخبر.
الكلمات الأساسيّة:
الإسناد، النحو، الخبر، الجملة الاسميّة، المقاييس النحوية الشكلية، الاختلاف الصرقي، الاسم، الموقع النحوي، الحذف، الاتصالات المعنوية.

SYNTACTIC FEATURES OF NOMINAL SENTENCE PREDICATE IN LITERARY ARABIC LANGUAGE

Summary:

As a basic element of grammatical predicate category, the nominal sentence predicate in literary arabic language is specified by important structural, morphological and syntactict features. These faetures result from traditional rules deep rooted in arabic syntax, according to them the arabic grammarians in their general sentence classification into nominal and verbal one, do not consider lexical meaning of predicate that defines the declarative caracter of sentence. In this view, the formal-syntactic parameters are the basic modifiers and

according to them, the sort of word that stands in the beginning of sentence is followed and analyzed and, depending of its lexical nature, the sentence is named as a nominal or verbal.

The parameters of sentence classification like these provide structural and morphological differences to the predicate of nominal sentence, so it appears in the form of an individual underived or verbal derived nouns, nominal or verbal sentence and in the form of proposal or adverbial syntagm. Each of these predicate appearing models has its own features that are important for correct interpretation and understanding of nominal sentence.

The syntactic position of nominal sentence predicate is conditioned by some defined syntactic-formal limitation of subject or predicate and in relation to its subject, the position of predicate can be obliged normal or obliged inverse.

The elision of nominal sentence predicate can be allowed and obliged, and it is caused by contextual-formal surrounding. According to attitudes of arabic grammarians, the use of conjunction between two or more predicates is not arbitrary but depends on sort of their semantic relations and can be allowed, prohibited or obliged. By some special contextual surroundings, the use of conjunction "fa" in front of predicate of nominal sentence is allowed and it is understood as a formal indicator of predicate position or as a kind of corroboration of subjectiv – predicate relation.

Key words: predicate category, syntax, predicate, nominal sentence, formal-syntactic parameters, structural-morphological differentiation, nominal word, syntactic position, elision, semantic relations.